

اسامی آیات قرآنی، گونه‌شناسی و اسباب نامگذاری آن‌ها

قاسم بستانی^۱

مینا شمشکی^۲

میلاذآلبوغبیش^۳

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۲۶

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۹

چکیده

همچنان که سوره‌های قرآن دارای نام بلکه بعضاً دارای نام‌های متعددی است و هر یک از این نام‌ها نیز وجه متناسبی با سوره دارد، بعضی از آیات قرآنی نیز دارای یک یا چند نام به وجوه متناسب متعددی هستند که به آن‌ها اسامی آیات گویند. منشأ نامگذاری برخی از اسامی آیات قرآنی، روایات پیامبر (ص) و ائمه (ع) است که در زبان مردم به دلایلی رایج شده‌اند و برخی بیان موضوعی فقهی، کلامی، تاریخی و غیره می‌باشند. در این مقاله، تلاش می‌شود بر اساس مطالعه کتابخانه‌ای و تجزیه و تحلیل داده‌ها و جمع‌بندی آن‌ها و نیز با بررسی آیات قرآن، روایات، تفاسیر و سایر متون دینی، در ابتدا، تمامی اسامی آیات قرآن به ترتیب حروف الفبا، معرفی و علت نامگذاری هر یک، ذکر شود، سپس بناست که تعداد آیات بر حسب بیشترین اسم، تفکیک شود و در پایان، نوع علمی اسامی برخی آیات بر حسب فقهی، کلامی، تفسیری، اخلاقی و تاریخی، بیان شود.

واژگان کلیدی: قرآن، آیات، اسم، فقه، کلام.

برخی از اسامی آیات قرآن کریم، همگام با نزول تدریجی وحی، ایجاد شدند؛ به طوری که پیامبر(ص) پس از نزول فلان آیه و نیز در هنگام تفسیر آن، اسم آن آیه را ذکر میکردند(طوسی، الامالی، ۴۱۴ق، ج ۲، ص ۶۲۱؛ ابن شهر آشوب، ۸۳۱ش، ج ۲، ص ۶). همچنین برخی از این اسامی، در میان مردم رواج داشت و مسلمانان از قول پیامبر(ص) آن‌ها را نقل میکردند(ابن عربی، قانون التأویل، ۰۴۱ق، ص ۹۴۵؛ طبرسی، ۲۷۳۱ش، ج ۲، ص ۹۳۱) تا اینکه پس از پیامبر(ص)، برخی از آن‌ها، به تدریج در اقوال صحابه، تابعین و نیز در احادیث امامان(ع) و کتب اصحابشان و همچنین کتب قدما ظاهر شدند(کوفی، ۲۱۴ق، ج ۱، ص ۸۸۲؛ عیاشی، ۰۸۳۱ق، ج ۱، ص ۶۴۱-۷۴۱). بعدها نیز علمای متأخر به ذکر برخی دیگر از اسامی آیات در آثار فقهی، کلامی و تفسیری خود پرداختند(حکیم محسن، مستمسک، ۱۹۳۱ق، ج ۷، ص ۴۵۲؛ حسینی طهرانی، بیتا، ج ۱، ص ۴). لذا باید گفت که بحث اسامی آیات، هر چند نزد قدما به صورت یک موضوع مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است، اما در کتب مختلف فقهی، کلامی، روایی، تفسیری و علوم قرآنی، هر یک به مناسبتی از اسامی آیات سخن رفته است که حاکی از مطرح بودن چنین مفهومی دارد.

در این مقاله، لیست کاملی از آیات دارای اسم ذکر می‌شود؛ بر اساس این آیات، در ابتدا تقسیم بندی را بر حسب چند اسمی و غیره انجام میدهیم و در آخر، این آیات را بر حسب فقهی، کلامی و غیره تقسیم بندی میکنیم. در ضمن این مقاله با استفاده از روش کتابخانه‌ای و رجوع به منابع و مصادر تفسیری، علوم قرآنی، فقهی و سایر متون دینی، در پی تحلیل و بررسی و تعیین نوع نامگذاری اسامی آیات قرآن و نیز علل و اسباب آن است.

۱- اسامی آیات بر حسب اسم

از زمان نزول قرآن تاکنون بسیاری از آیات قرآن به خاطر اشتغال آن‌ها بر مسائل و موضوعات خاص یا خاصیت و کاربرد ویژه آن‌ها، دارای عناوین و اسامی خاص گردیده‌اند. گاه نیز کثرت کاربرد یک آیه در بین اهل یک فن موجب گردیده که به مرور زمان برای اختصار در ذکر آن آیه، آن را به نام ویژه‌ای مورد اشاره قرار دهند. همچنین بر اساس تحقیقات انجام شده، تعداد آیات اسم دار و تعداد اسامی آن‌ها به ترتیب ۱۰۱ آیه و ۱۶۶ اسم معرفی شده‌اند. اسامی آیات به طور کلی عبارتند از:

۱-۱- اولو الارحام: احزاب/۶ (فیض کاشانی، التحفة السنیة، ۱۳۵۳ق، ج ۳، ص ۱۳۰) و علت نامگذاری آن، ذکر «اولوالارحام» در آیه مبنی بر ارث اولو الارحام است(طوسی، التبیان، بیتا، ج ۸، ص ۳۱۸؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۸، ص ۵۲۹).

۱-۲- اولی الامر: نساء/۵۹ (حسینی طهرانی، بیتا، ج ۱، ص ۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «اولی الامر»، تأکید بر اطاعت اولی الامر در کنار اطاعت خدا و رسول(ص) و نیز دلالت روایی «اولی الامر» بر امامت علی(ع) و سایر ائمه معصوم(ع) است(طوسی، التبیان، بیتا، ج ۳، ص ۲۳۶).

۱-۳- اباحه: مائده/۹۶ (ابن ادریس، ۱۴۱۰ق، ص ۱۶۶) و علت نامگذاری آن، مباح شمرده شدن صید

حیوان دریایی و خوردن آن توسط مُحَرِّمِ حَاجی در هنگام انجام مناسک حج است (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۱۴۴-۱۴۵؛ ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۲، ص ۶۸۳-۶۸۴؛ مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۳۷۸).

۴-۱- اباحه: نساء/ ۲۴ (زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۲، ص ۵۰؛ خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۲۰۴) و علت نامگذاری آن، نتیجه‌گیری از مفهوم کلّ آیه به عنوان اسم آیه، به این شکل که در این آیه، در مورد حکم مباح بودن در باب نکاح که مربوط به احکام فقهی است، سخن به میان آمده است؛ بیانکه کلمه‌ی اباحه که به عنوان اسم آیه، تلقی شده است، بکار رفته باشد.

۵-۱- اتمام نعمت: مائده/ ۳ (سبحانی، مفاهیم القرآن، ۱۴۲۱ق، ج ۶۹، ص ۱۵) و علت نامگذاری آن، ذکر عبارت: «تَمَمَّتْ عَلَیْكُمْ نِعْمَتِي» در آیه است.

۶-۱- احصار: بقره/ ۱۹۶ (فاضل هندی، ۱۴۰۵ق، ج ۸، ص ۱۹۷؛ زین الدین، ۱۴۱۳ق، ج ۴، ص ۴۷۳) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «أَحْصِرْتُمْ» در آیه که بیانگر حکم حصر در حج است (مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۲۳۱).

۷-۱- اخذ میثاق: اعراف/ ۱۷۲ (آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۱۱۰؛ سبحانی، مفاهیم القرآن، ۱۴۲۱ق، ج ۵، ص ۱۰) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص پیمان گرفتن خداوند از بنی آدم در عالم ذر است (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۹، ص ۷۵؛ زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۷۶).

۸-۱- اذُن: توبه/ ۶۱ (حکیم محسن، حقائق الاصول، ۱۳۷۲ق، ج ۳، ص ۱۴۳) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «اُذُن»، تکرار آن در آیه بصورت تأکیدی و نزول آیه در خصوص اذیت و آزار پیامبر (ص) توسط منافقین و طعنه و مسخره کردن ایشان است (فخررازی، ۱۴۲۰ق، ج ۱۶، ص ۸۹-۹۰).

۹-۱- ارث: نساء/ ۱۱ (مجلسی، مرآة العقول، ۱۳۶۳ش، ج ۲۰، ص ۲۲۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «وَرِثَهُ» در آیه است.

۱۰-۱- ارث زوجه: نساء/ ۱۲ (شهید ثانی، الروضة البهیة، بیتا، ج ۵، ص ۶۸) و علت نامگذاری آن، تعیین مقدار ارث زن از شوهر در حالت‌های مختلف است.

۱۱-۱- ارحام: احزاب/ ۶ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۲۵، ص ۲۵۶) و علت نامگذاری: ذکر لفظ «ارحام» در آیه مبنی بر ثبوت ارث برای ارحام و طبقه بندی آنان به میزان خویشاوندیشان است.

۱۲-۱- استخلاف: نور/ ۵۵ (حسینی طهرانی، بیتا، ج ۱، ص ۴) و علت نامگذاری آن، ذکر الفاظ «لَیْسَتْ خَلِیفَتُهُمْ» و «اسْتَخْلَفَ» در آیه که به مسئله‌ی خلافت و حکمرانی اولیای خدا به عنوان جانشینان و نمایندگان خداوند در روی زمین تأکید دارد (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۷، ص ۴۵۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۷، ص ۲۳۹-۲۴۰).

۱۳-۱- استفتاء: نساء/ ۱۷۶ (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۴، ص ۱۲۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «یَسْتَفْتُونَكَ» در ابتدای آیه است.

۱-۱۴- استمتاع: نساء/ ۲۴ (عاملی، زواج المتعة، ۱۴۲۳ق، ج ۵، ص ۱۴) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص استمتاع است.

۱-۱۵- استواء: طه/ ۵ (ابن عربی، قانون التأویل، ۱۴۰۶ق، ص ۳۵۸؛ آل غازی، ۱۳۸۲ق، ج ۲، ص ۱۹۳) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «اَسْتَوَى» و بیان استیلای خداوند بر تدبیر جهان در مضمون آیه است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۷، ص ۵؛ ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۳، ص ۱۳۱).

۱-۱۶- استیدان: نور/ ۵۸ (محاسبی، ۱۳۹۸ق، ص ۴۲۶) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «لَيْسَتْ أَدْنَىٰ مِنْكُمْ» در ابتدای آیه و دلالت ظاهر آیه بر وجوب رعایت حکم استیدان، مبنی بر اینکه کودکان و نوجوانان در سه وقت پیش از نماز صبح، پس از نماز عشاء و هنگام نماز ظهر که پدران و مادران استراحت می‌کنند، سرزده وارد نشوند (فخررازی، ۱۴۲۰ق، ج ۲۴، ص ۴۱۵-۴۱۶؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۳، ص ۷۷).

۱-۱۷- اسراء: اسراء/ ۱ (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱۹، ص ۱۹) و علت نامگذاری آن، ذکر کلمه «اَسْرَى» در آیه که به معراج پیامبر (ص) اشاره دارد (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۶، ص ۴۴۶؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۶، ص ۶۰۹-۶۱۰-۶۱۱؛ فخررازی، ۱۴۲۰ق، ج ۲۰، ص ۲۹۲).

۱-۱۸- اِشْهَاد: بقره/ ۲۸۲ (بیهقی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۱۲۸) و علت نامگذاری آن، وجود کلمات «اَسْتَشْهَدُوا»، «شَهِدِينَ»، «الشُّهَدَاءِ»، «لِلشَّهَادَةِ»، «اَسْهَدُوا» و «شَهِيدٌ» در آیه که قائل به معنای اِشْهَاد است.

۱-۱۹- اعتداء: بقره/ ۱۹۴ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۱۳۵؛ مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱۹، ص ۳۵۷؛ فاضل هندی، ۱۴۰۵ق، ج ۶، ص ۴۳۵) و علت نامگذاری آن، ذکر جمله: «فَمَنْ اَعْتَدَىٰ عَلَيْنَكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَىٰ عَلَيْنَكُمْ» در آیه، قرار گرفتن مفهوم فقهی اعتداء و احکام مترتب بر آن در آیه و نیز جواز پیکار با دشمن در ماه‌های حرام در صورت مبادرت دشمن به جنگ در این ماه‌ها است (فاضل مقداد، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۳۴۴؛ مقدس اردبیلی، زبدة البیان، بیتا، ج ۱، ص ۳۰۹).

۱-۲۰- اَكْلٍ بِالْبَاطِلِ: نساء/ ۲۹ (روحانی، ۱۴۲۰ق، ج ۱، ص ۲۸۸) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت: «لَا تَاْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ» که نهی از پایمال کردن اموال و ثروت‌های یکدیگر به باطل را تأکید میکند (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۵، ص ۲۰).

۱-۲۱- اِكْمَال: مائده/ ۳ (عاملی، الصحيح، ۱۴۲۵ق، ج ۱، ص ۹۹-۱۴۵؛ سیستانی، ۱۴۲۹ق، ص ۵۸۲-۵۸۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص مسئله جانشینی پیامبر (ص) و امامت علی (ع) در واقعه غدیر خم (حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۲۰۱-۲۰۲؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۳، ص ۲۴۵-۲۴۶) و نیز وجود کلمه «اَكْمَلْتُ» در آیه است.

۱-۲۲- اِكْمَال دین: مائده/ ۳ (طیار، ۱۴۲۹ق، ص ۱۰۳) و علت نامگذاری آن، ذکر عبارت: «اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ» در آیه است.

۱-۲۳- الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ: بقره/ ۱۷۸ (ابن جوزی، ۱۴۲۳ق، ج ۱، ص ۵۷) و علت نامگذاری آن،

وجود عبارت «**الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ**» در آیه است.

۱-۲۴- الکرسی: بقره/۲۵۵ (عیاشی، ۱۳۸۰ق، ج ۱، ص ۱۴۶-۱۴۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۱۳۹-۲۰۹؛ ابن عربی، قانون التاویل، ۱۴۰۶ق، ص ۹۸-۵۴۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «**کرسی**» در آیه است.

۱-۲۵- الوفاء بالعقود: مائده/۱ (زین الدین، ۱۴۱۳ق، ج ۶، ص ۴۲۴؛ انصاری، منهاج الفقاهة، ۱۴۲۹ق، ج ۵۷، ص ۷) و علت نامگذاری آن، وجود جمله‌ی امری «**أَوْفُوا بِالْعُقُودِ**» در آیه مبنی بر وفا داشتن نسبت به هر پیمان و عهدی که بسته می‌شود، است.

۱-۲۶- امانات: نساء/۵۸ (سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۱، ص ۱۱۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «**امانات**» و دستور تأکیدی خداوند در ابتدای آیه مبنی بر ادای امانت است.

۱-۲۷- امانت: نساء/۵۸ (ابوشهبه، ۱۴۲۳ق، ص ۱۶۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص ادای امانت و وجوب بازگرداندن امانت به صاحبش است.

۱-۲۸- آمن الرسول: بقره/۲۸۵ (علامه حلی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۶۹) و علت نامگذاری آن، ذکر «**آمن الرسول**» در ابتدای آیه که ایمان پیامبر(ص) را توصیف کرده است.

۱-۲۹- امتحان: ممتحنه/۱۰ (واحدی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۴۴؛ ابن اثیر، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص ۱۷۰؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۱، ص ۸۰) و علت نامگذاری آن، ذکر فعل امر «**فَأَمْتَحِنُوهُمْ**» در آیه که از مردان با ایمان می‌خواهد تا زنانی را که ادعای ایمان کرده و از مکه خارج شده و به مسلمانان پیوسته‌اند، امتحان نموده و در صورتی که آن‌ها را بر ایمان یافتند، به کافران برنگردانند(طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۴۱۰).

۱-۳۰- انذار: شعراء/۲۱۴ (کوفی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۲۷۸-۲۸۸) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «**أَنْذِرْ**» در آیه، مبنی بر مکلف کردن پیامبر(ص) نسبت به انذار خویشان خود است.

۱-۳۱- انصاف: اعراف/۲۰۴ (حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ق، ج ۷، ص ۲۵۴) و علت نامگذاری آن، ذکر فعل امر «**أَنْصِتُوا**» در آیه است که بر استماع و سکوت در هنگام تلاوت قرآن، تأکید دارد.

۱-۳۲- انفال: انفال/۱ (ابن نور الدین، ۱۴۳۳ق، ج ۳، ص ۲۶۹-۲۷۰؛ مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۱۱۰، ص ۳۱۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «**انفال**» و تکرار آن در آیه است.

۱-۳۳- أهل الذکر: نحل/۴۳ (حلبی، ۱۴۰۳ق، ص ۹۴) و علت نامگذاری آن، ذکر واژه‌ی «**أهل الذکر**» در آیه است که بیانگر مصداقیت اهل بیت(ع) است(حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۴۳۲).

۱-۳۴- پر: بقره/۱۷۷ (شرف الدین، ۱۴۲۰ق، ج ۱، ص ۴۵-۴۶) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «**پر**»، تکرار آن بصورت تأکیدی و تعریف این واژه در کل متن آیه و بیان مصداق نیکی و ویژگیهای نیکوکاران است.

۱-۳۵- تأسی: احزاب/۲۱ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۱۴، ص ۱۴۶) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «**أَسُوهُ**» در آیه است که بر الگو گرفتن از پیامبر(ص) و نیز اقتدا کردن به ایشان در همه‌ی افعال و

اوصاف والا، تأکید دارد.

۱-۳۶- تألیف: آل عمران/۱۰۳ (شرف الدین، ۱۴۲۰ق، ج ۲، ص ۷۷) و علت نامگذاری آن، وجود فعل «الْف» در آیه و نزول آیه در خصوص مؤاخات میان افراد از طریق آموزه‌های اسلام است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۲، ص ۵۴۶-۵۴۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۸۰۶).

۱-۳۷- تبلیغ: مائده/۶۷ (حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۲۵۱) و علت نامگذاری آن، ذکر کلمه «بَلِّغْ» در آیه است.

۱-۳۸- تجارت: نساء/۲۹ (خویی، مصباح الفقاهه، بیتا، ج ۱، ص ۵۶؛ انصاری، منهج الفقاهه، ۱۴۲۹ق، ج ۳، ص ۴۳۴) و علت نامگذاری آن، وجود لفظ تجارت در آیه که قائل به مضمون کل آیه است؛ زیرا در این آیه، تأکید معنا داری به این لفظ شده که با آمدن ادات حصر، به وضوح، قابل مشاهده است.

۱-۳۹- تحریم: نساء/۲۳ (ابن شعبه، ۱۳۸۲ش، ج ۹۸، ص ۱۳؛ جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۳، ص ۵۶؛ سیوطی، الاکلیل، ۱۴۰۱ق، ص ۸۶) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن کلمه «حُرِّمَتْ» در ابتدای آیه است که در راستای تبیین مفهوم تحریم، نقش موثری دارد.

۱-۴۰- تحکیم: نساء/۳۵ (زین الدین، ۱۴۱۳ق، ج ۱۰، ص ۱۳۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص داوری و قضاوت در هنگام نزاع شدید میان زن و شوهر است (فاضل مقداد، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۲۱۳-۲۱۵).

۱-۴۱- تحویل قبله: بقره/۱۴۴ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۸۱، ص ۴۷؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۱، ص ۸۱؛ آل غازی، ۱۳۸۲ق، ج ۵، ص ۹۵؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۱۹۱) و علت نامگذاری آن، تأکید آیه بر انتقال قبله و ماندگاری آن در مسجدالحرام (کعبه)، با توجه به سرزنشهای یهودیان نسبت به پیامبر (ص) که سبب ناراحتی ایشان شده است (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۳-۴-۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۱، ص ۴۱۳).

۱-۴۲- تحیت: نساء/۸۶ (قمی علی، ۱۳۶۳ش، ج ۱، ص ۵۱؛ مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱۴، ص ۵۹؛ فیض کاشانی، التحفه السنیه، ۱۳۵۳ق، ج ۳، ص ۳۶) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «تَحِيَّةٌ» در آیه، امر کردن به سلام و تحیت و تأکید بر نیکوتر جواب سلام دادن است (فاضل مقداد، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۱۵۵؛ مقدس اردبیلی، زبدة البیان، بیتا، ج ۱، ص ۱۰۱).

۱-۴۳- تخییر: احزاب/۲۸-۲۹ (محاسبی، ۱۳۹۸ق، ص ۴۴۳) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن مفهوم فقهی تخییر در این دو آیه و تأکید بر وجوب آزاد گذاشتن همسران بین باقی ماندن به همسری و جدا شدن و نیز نزول آیه در این خصوص است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۸، ص ۳۳۴؛ ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۵، ص ۴۱۰؛ نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۹، ص ۱۲۲-۱۲۵).

۱-۴۴- تدائین: بقره/۲۸۲ (مطعنی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۲۴۲-۲۴۳) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن مفهوم فقهی تدائین در آیه و نیز وجود کلمه «تَدَايُنْتُمْ» در آیه است.

۴۵-۱- تراضی: نساء/۲۹ (شهید ثانی، مسالک الافهام، ۱۴۱۳ق، ج ۵، ص ۲۸۸؛ نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۳، ص ۲۵۱) و علت نامگذاری آن، وجود لفظ «تراض» در آیه است که تکمیل کننده معنای حقیقی داد و ستد سود آور است (خراسانی، ۱۳۸۷ش، ج ۱، ص ۳۷۶-۳۷۷).

۴۶-۱- تطهیر: احزاب/۳۳ (طوسی، الامالی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۱۲۶-۱۳۹؛ حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۴، ص ۱۹؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۸، ص ۱۳۷؛ ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۵۲؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۱۹۳) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص اهلیت (ع) و پاک گردانیدن آنان از هر نوع پلیدی و رجس و نیز تأکید آیه بر ویژگی منحصر به فرد اهل بیت (ع)، یعنی عصمت که در این آیه، از آن، به طهارت، یاد شده است (ترمذی، بی‌تا، ج ۵، ص ۶۹۹).

۴۷-۱- تعاون: مائده/۲ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۲، ص ۲۵) و علت نامگذاری آن، امر به تعاون و همکاری بر تقوا و نیکی که در آیه، بصورت «تعاونوا» آمده است.

۴۸-۱- تغییر قبله: بقره/۱۴۴ (حکیم محمدباقر، ۱۴۲۵ق، ج ۲، ص ۲۲۰) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص تغییر قبله از بیت المقدس به مسجد الحرام (کعبه) است (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۱۳؛ ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۲۰۸).

۴۹-۱- تَفَقُّه: توبه/۱۲۲ (رازی نجفی اصفهانی، ۱۳۹۳ش، ج ۱، ص ۳-۲) و علت نامگذاری آن، ذکر واژه‌ی «لِيَتَفَقَّهُوْا» در آیه است.

۵۰-۱- تَمَتُّع: نساء/۲۴ (خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۲۲۳) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن مفهوم فقهی تَمَتُّع در باب نکاح، در ضمن آیه است.

۵۱-۱- تَمَتُّع: بقره/۱۹۶ (شهید ثانی، مسالک الافهام، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۹۰؛ حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ق، ج ۱۱، ص ۱۳۷؛ نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۱، ص ۴۴۲) و علت نامگذاری آن، ذکر ویژگی‌های تَمَتُّع در حج و بیان احکام آن است.

۵۲-۱- توارث زوجین: نساء/۱۲ (شهید ثانی، الروضة البهیة، بی‌تا، ج ۱۸۱، ص ۱۳) و علت نامگذاری آن، وجود مسئله‌ی احکام ارث زن و شوهر نسبت به یکدیگر در آیه است.

۵۳-۱- تَمِّم: نساء/۴۳ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۲۰-۲۶؛ بیهقی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۴۷؛ ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۲۳۲-۵۶۱) و علت نامگذاری آن، وجود فعل امر «فَتَمِّمُوا» در آیه و بیان چگونگی تَمِّم یعنی مسح صورت و دو دست و آنچه که تیمم بر آن صحیح است (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۵، ص ۱۲۰-۱۲۹).

۵۴-۱- جزیه: توبه/۲۹ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۲۹۷؛ ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۱۴۷؛ صبحی صالح، ۱۴۲۲ق، ص ۲۶۶) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «جزیه» در آیه و نزول آیه در خصوص اخذ جزیه از اهل کتاب است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۵، ص ۳۴).

۵۵-۱- جلباب: احزاب/۵۹ (مکارم شیرازی، انوار الفقاهه، بی‌تا، ج ۸، ص ۲) و علت نامگذاری آن، ذکر

لفظ «جَلَابِيهِنَّ» در آیه که بیانگر نوع پوشش زنان است.

۱-۵۶- جمعه: جمعه ۹/ (واحدی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۴۹؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۱۸۹؛ زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۳، ص ۱۲۸) و علت نامگذاری آن، ذکر واژه‌ی «جُمُعَةٌ» در آیه و تأکید بر تسریع، جهت حضور در نماز روز جمعه است.

۱-۵۷- جُنُب: مائده/ ۶ (همدانی، بیتا، ج ۲، ص ۳۱۵) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «جُنُب» در آیه که قائل به جنابت است.

۱-۵۸- حَبَس: نساء/ ۱۵ (الوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۴۴۴) و علت نامگذاری آن، پدیدار شدن مفهوم فقهی حَبَس در ضمن آیه، بدون آمدن واژه‌ی حَبَس یا همخانواده‌ی آن است.

۱-۵۹- حَبَط: مائده/ ۵ (یزدی، بیتا، ج ۲، ص ۲۷۹) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «حَبَطًا» در آیه و نیز بدلیل اینکه این آیه، ناظر به کفران ایمان، انکار دستور خدا مبنی بر اقرار و تصدیق به وحدانیت او و نبوت پیامبرش است که در نتیجه، این کار، باعث احباط اعمال خوب انسان می‌شود و نیز عقاب و عذاب به همراه دارد (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۳، ص ۴۴۶-۴۴۷).

۱-۶۰- حَج: آل عمران/ ۹۷ (سخاوی، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۸۳۰) و علت نامگذاری آن، ذکر واژه‌ی «حج» به معنای قصد و نیت رفتن به زیارت حج (ابن فارس، ۱۳۹۹ق، ج ۲، ص ۲۹؛ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۲۱۸؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۲۶) و نیز تأکید بر انجام مناسک دینی - عبادی حج و ذکر ویژگی‌های بارز این فریضه‌ی دینی است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۳۵۰؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۳۶۱).

۱-۶۱- حجاب: احزاب/ ۵۹ (سیوطی، الاکلیل، ۱۴۰۱ق، ص ۲۱۴) و علت نامگذاری آن، دستور آیه مبنی بر پوششدهی زنان نسبت به بدنشان و حفظ بدنشان به وسیله‌ی این پوشش، جهت مورد اذیت و آزار قرار نگرفتن است.

۱-۶۲- حَجْر: نحل/ ۷۵ (انصاری، النکاح، ۱۴۱۵ق، ص ۱۰۹) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن مفهوم فقهی حَجْر و محجوریت در متن آیه است.

۱-۶۳- حَد: نور/ ۲ (آل غازی، ۱۳۸۲ق، ج ۵، ص ۵۳۰) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص اجرای حدّ زناکار است.

۱-۶۴- حَدّ زنا: نور/ ۲ (حنفی رازی، ۱۴۱۳ق، ص ۳۵۴؛ الوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۹، ص ۲۹۲) و علت نامگذاری آن، وجود جمله‌ی «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ» در صدر آیه که قائل به معنای حدّ زناست.

۱-۶۵- حدّ سرقت: مائده/ ۳۸ (حنفی رازی، ۱۴۱۳ق، ص ۳۵۴) و علت نامگذاری آن، وجود جمله‌ی «فَاقْطِعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ» در آیه، مبنی بر بُریدن یا قطع کردن دست زن و مرد دزد است.

۱-۶۶- حدّ قذف: نور/۴ (عاملی، الصحیح، ۱۴۲۵ق، ج ۱، ص ۱۶۷) و علت نامگذاری آن، دستور به اجرای حدّ به مقدار هشتاد ضربه‌ی شلاق، برای قاذف، در آیه است.

۱-۶۷- حدود: نور/۲ (بیهقی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۳۰۴) و علت نامگذاری آن، تعیین حدود و میزان آن، برای زن و مرد زناکار در آیه است (نحاس، ۱۴۰۸ق، ص ۱۲۰؛ فخررازی، ۱۴۲۰ق، ج ۲۳، ص ۳۰۲؛ خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۳۱۲).

۱-۶۸- حرث: بقره/۲۲۳ (شهیدثانی، بیتا، ج ۳، ص ۳۳۳؛ نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۳۱، ص ۱۱۴-۱۱۵-۱۱۶-۱۱۸؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۱۲۳-۱۲۷) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «حرث» در آیه و تکرار آن به صورت تأکیدی است.

۱-۶۹- حفظ: حجر/۹ (خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۱۳۴-۱۳۵؛ سبحانی، المناهج التفسیریة، ۱۴۲۲ق، ج ۹، ص ۱) و علت نامگذاری آن، تأکید بر حفظ تمامیت قرآن و مصونیت آن از تحریف به نقصان و زیاده، با توجه به آمدن واژه‌ی «لِحَافِظُونَ» در آخر آیه است (خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۲۰۷).

۱-۷۰- حلائل: نساء/۲۳ (شهید ثانی، مسالک الافهام، ۱۴۱۳ق، ج ۸، ص ۳۰۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «حلائل» در اواخر این آیه است.

۱-۷۱- حیض: بقره/۲۲۲ (ابن ادریس، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۶۶) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص حیض زنان و احکام مربوط به آن است.

۱-۷۲- خاتمیت: احزاب/۴۰ (مکارم شیرازی، انوار الفقاهه، بیتا، ج ۱، ص ۳۲) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «خاتم» در آیه به معنای پایان، آخر و پایان یافتن چیزی و نیز همجواری آن با کلمه‌ی «النَّبیین» که نشانه‌دهی ختم نبوت است (ابن فارس، ۱۳۹۹ق، ج ۲، ص ۲۴۵؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲، ص ۱۶۴).

۱-۷۳- خمس: انفال/۴۱ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۲۴۷؛ بیهقی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۱۸۳؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۲۶۱) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «خمس» در آیه که قائل به معنای فقهی خمس است.

۱-۷۴- دین: بقره/۲۸۲ (فراء، ۱۴۰۱ق، ج ۱، ص ۴۸۹؛ ابن ابی حاتم، ۱۴۲۷ق، ج ۴، ص ۷۰۴؛ ابن عربی، قانون التاویل، ۱۴۰۶ق، ص ۵۶۴) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «دین» در متن آیه است.

۱-۷۵- ذر: اعراف/۱۷۲ (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۱۸۲؛ سیستانی، ۱۴۲۹ق، ص ۵۲۶) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «ذُرِّيَّتَهُمْ» در آیه که قائل به عالم ذر است.

۱-۷۶- ذکر: نحل/۴۳ (سبحانی، بحوث فی الملل، بیتا، ج ۷، ص ۱۲۳) و علت نامگذاری آن، وجود واژه‌ی «ذکر» در آیه است.

۱-۷۷- ذوی الارحام: احزاب/۶ (صدوق، من لا یحضر، ۱۳۶۷ش، ج ۴، ص ۲۶۰؛ ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۲۸۰؛ ابن ادریس، ۱۴۱۰ق، ج ۴، ص ۲۳۸-۲۶۰) و علت نامگذاری آن، توضیح آیه در خصوص ارث خویشاوندان نسبی پیامبر (ص) است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۸، ص ۳۱۷).

۱- ۷۸- ربا: بقره/۲۷۸ (ابوشامه، ۱۳۹۵ق، ص ۳۳) و علت نامگذاری آن، آمدن واژه‌ی ربا در آیه، دستور تأکیدِ رهایی از ربا مبنی بر تقبیح ربا و نیز برخورد با این پدیده‌ی شوم است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۲، ص ۳۶۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۶۷۴؛ زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۱، ص ۲۰۴؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۱، ص ۱۰۱؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۴۲۲).

۱- ۷۹- رضوان: فتح/۱۸ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۲۰، ص ۳۵۴؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۳۷-۴۱) و علت نامگذاری آن، وجود فعل «رَضِيَ» در آیه و نزول آیه در خصوص بیعت گروهی از یاران پیامبر (ص) برای جنگ با کفار مکه قبل از صلح حدیبیه است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۱۷۷-۱۷۸-۱۷۹).

۱- ۸۰- رَمَى: انفال/۱۷ (فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۳۳۶) و علت نامگذاری آن، ذکر عبارت: «وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى» در آیه که اشاره به واقعه‌ی رمی پیامبر (ص) در جنگ بدر دارد (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۴، ص ۸۱۴).

۱- ۸۱- روح: اسراء/۸۵ (مزینی، ۱۴۲۷ق، ج ۱، ص ۱۰۹) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «روح» در آیه و بیان حقیقت روح انسانی که بوسیله‌ی آن انسان از حیوانات متمایز می‌شود.

۱- ۸۲- زکات: توبه/۱۰۳ (کلینی، ۱۳۶۹ش، ج ۳، ص ۵۹۶؛ صدوق، من لا یحضر، ۱۳۶۷ش، ج ۲، ص ۱۳) و علت نامگذاری آن، قرار گرفتن مفهوم فقهی زکات در این آیه با آمدن جمله‌ی امری: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا» است.

۱- ۸۳- زنا: نور/۲ (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۱، ص ۱۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمات «الزَّانِي» و «الزَّانِيَه» در ابتدای آیه است.

۱- ۸۴- سؤال: نحل/۴۳ (حکیم محسن، حقائق الاصول، ۱۳۷۲ق، ج ۳، ص ۱۴۱) و علت نامگذاری آن، وجود فعل امر «فَسْئَلُوا» در آیه مبنی بر سؤال کردن از دانشمندان و اهل علم است که آن را به معصومین (ع) تعبیر کرده‌اند (حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۴۳۲؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۶، ص ۵۵۷).

۱- ۸۵- سرقت: مائده/۳۸ (سبحانی، المناهج التفسیریة، ۱۴۲۲ق، ج ۷، ص ۸) و علت نامگذاری آن، وجود دو کلمه‌ی «السَّارِق» و «السَّارِقَه» همراه هم است.

۱- ۸۶- سعی: بقره/۱۵۸ (رشید رضا، ۱۴۱۲ق، ج ۱۰، ص ۴۸۶) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص سعی حاجیان بین کوههای صفا و مروه در هنگام انجام مناسک حج و نیز قرار گرفتن مفهوم فقهی «سعی» در آیه است (بیضاوی، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص ۱۱۵).

۱- ۸۷- سُكَّارَى: نساء/۴۳ (سیستانی، ۱۴۲۹ق، ص ۱۵۹۴) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «سُكَّارَى» و بیان نهی از حالت مستی در نماز است.

۱- ۸۸- سَلَم: انفال/۶۱ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۲، ص ۲۶۷) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «سَلَم» در آیه است.

۸۹-۱- سیاحت: توبه/۲ (شهید ثانی، مسالک الافهام، ۱۴۱۳ق، ج ۴، ص ۷۸) و علت نامگذاری آن، ذکر فعل امر «فَسِيحُوا» در ابتدای آیه به معنای سیر و سیاحت در زمین است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۴۹۲).

۹۰-۱- سَيْف: توبه/۵ (ابن حزم، ۱۴۰۶ق، ص ۲۱-۳۰؛ سیوطی، الاکلیل، ۱۴۰۱ق، ص ۱۳۸) و علت نامگذاری آن، اعلان جنگ با مشرکین از سوی خداوند بدلیل پیمان شکنی آنان مبنی بر اینکه آنان در ماه حرام، جنگ کردند و حرمت ماه حرام را نگه نداشتند.

۹۱-۱- شِقَاق: نساء/۳۵ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۳۳، ص ۲۱۰) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «شِقَاق» در آیه است.

۹۲-۱- شَهَادَت: اعراف/۱۷۲ (طباطبایی، سنن النبی الاکرم(ص)، ۱۴۱۶ق، ج ۳، ص ۱۸) و علت نامگذاری آن، وجود جملهی «أَشْهَدُهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا» در آیه، مبنی بر شهادت انسان در عالم ذر و عهد بستن وی به این پیمان است که اقرار به وحدانیت و رب بودن پروردگار از سوی انسان را نشان میدهد (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۹، ص ۷۵؛ زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۷۶).

۹۳-۱- صَادِقِينَ: توبه/۱۱۹ (حسینی میلانی، ۱۴۲۸ق، ج ۴۲، ص ۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «صَادِقِينَ» در آیه، دستور تأکیدی خداوند به مؤمنان مبنی بر تبعیت از صادقین و دلالت روایی لفظ «صَادِقِينَ» بر امامت امامان معصوم(ع) است (عیاشی، ۱۳۸۰ق، ج ۲، ص ۱۱۶؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۵، ص ۱۲۲؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۳۸۷-۳۸۸).

۹۴-۱- صَدَقَات: توبه/۶۰ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۲۵۰-۳۳۵-۳۴۷) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «صَدَقَات» در ابتدای آیه، اختصاص صدقات برای اقشار محروم که در آیه ذکر شده‌اند و نیز توضیح کلی صدقات در آیه که به عنوان فریضه‌های مهم معرفی شده است.

۹۵-۱- صَدَقَه: توبه/۶۰ (مجاشعی، ۱۴۲۸ق، ص ۳۰۷) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص صدقه دادن به فقرا، مساکین و غیره است.

۹۶-۱- صَدِيقُونَ: حدید/۱۹ (حسینی میلانی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «صَدِيقُونَ»، ذکر ویژگی‌های بارز صدیقون در آیه و نزول آیه در این خصوص است (حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۳۰۴؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱۹، ص ۱۶۲-۱۶۳).

۹۷-۱- صَعِيد: نساء/۴۳ (دمشقی حنبلی، ۱۴۲۳ق، ص ۱۷۸) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «صَعِيد» در آیه که معنای خاک، جهت تیمم کردن را میدهد.

۹۸-۱- صَلَح: حجرات/۹ (عاملی، الصحیح، ۱۴۲۵ق، ج ۵، ص ۴-۵) و علت نامگذاری آن، ذکر فعل امر «فَأَصْلِحُوا» مبنی بر مصالحه و آشتی دادن دو طرف نزاع و نیز سبب نزول این آیه که در خصوص نزاع میان قبیله‌ی اوس و خزرج است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۱۹۹).

۹۹-۱- صَلَوَات: احزاب/۵۶ (مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱۶، ص ۶۱) و علت نامگذاری

آن، سخن گفتن از علاقه‌ی خاص خداوند و فرشتگان به پیامبر(ص) و تأکید بر صلوات و درود فرستادن به ایشان در آیه که خواندن آن در تعقیبات نماز مغرب سفارش شده است(قمی عباس، ۱۳۸۸ش، ج ۲، ص ۹-۱۰).

۱-۱۰-۱- صوم: بقره/۱۸۳ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۵۶، ص ۱۵) و علت نامگذاری آن، تأکید بر ویژگیها و احکام و شرایط صوم در این آیه و آیات بعد از آن است.

۱-۱۰-۱- صیام: بقره/۱۸۳ (ابن نور الدین، ۱۴۳۳ق، ج ۱، ص ۵۸) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی صیام به عنوان لفظ قابل توجه در آیه که مفهوم کلّ آیه را میتوان براساس آن، ارزیابی کرد.

۱-۱۰-۲- صَیْد: مائده/۹۵ (مؤید بالله، ۱۳۶۴ش، ج ۲، ص ۴۸۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «صَیْد»، اشاره کردن به وجوب کفاره‌ی صید برای مُحْرِم در صورت تعمّد در این کار و نیز تأکید بر حرمت صید حیوان وحشی غیر دریایی در حالت احرام است(مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۲۹۰).

۱-۱۰-۳- صَیْف: نساء/۱۷۶ (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۳، ص ۴۱۰؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۳، ص ۲۲۸؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۳۲۹) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در تابستان است(طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۳، ص ۲۲۹).

۱-۱۰-۴- طَلاق: بقره/۲۲۹ (صدوق، الاعتقادات، بیتا، ج ۱، ص ۱۴۰؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۵۹) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «طَلاق» در آیه، وجود احکام طلاق در آیه و نزول آیه در مورد طلاق رجعی است(طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۵۷۷؛ ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۳، ص ۲۷۱).

۱-۱۰-۵- طَهَارَت: مائده/۶ (ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۲۸۴؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۶۳-۸۷) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «فَاطَهْرُوْا» در آیه مبنی بر پاک گردانیدن بدن از طریق غسل در حالت جنابت است.

۱-۱۰-۶- ظَن: یونس/۳۶ (سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۲، ص ۳۵۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «ظَن» در آیه و تکرار و تشریح این کلمه بصورت تأکیدی است.

۱-۱۰-۷- ظَهَار: مجادله/۲ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۵، ص ۳۰۳؛ طوسی، التبیان، بیتا، ج ۲، ص ۲۷۰؛ واحدی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۲۸؛ ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۲، ص ۱۹۱) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «يُظَاهِرُونَ» در آیه، قرار گرفتن مفهوم فقهی ظهار در آیه و نزول آیه در خصوص حکم ظهار است(طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۲۸، ص ۴؛ قمی علی، ۱۳۶۳ش، ج ۲، ص ۳۶۵).

۱-۱۰-۸- عَدَّهِ وفات: بقره/۲۳۴ (آل غازی، ۱۳۸۲ق، ج ۵، ص ۷۲) و علت نامگذاری آن، تعیین مدت عدّه برای زنان شوهر مرده و شرط گذاشتن عدّه به مدت چهار ماه و ده روز برای ازدواج مجدد زنان در آیه است.

۱-۱۹۰- عَرَضُ الْأَمَانَةِ: احزاب/۷۲ (مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۹، ص ۴۷۹؛

حسینی میلانی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۲) و علت نامگذاری آن، ذکر عبارت: «عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ» در ابتدای آیه که اشاره به امانتی میکند که آسمان و زمین و کوهها از پذیرش آن خودداری کردند و انسان آن را پذیرفت.

۱۱۰-۱- عز: اسراء/ ۱۱۱ (غزالی طوسی، بیتا، ج ۱، ص ۳۳۵؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۴، ص ۱۲۸) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت: «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ» در انتهای آیه که بیانگر عدم ذلت پروردگار است.

۱۱۱-۱- عزت: اسراء/ ۱۱۱ (بُقاعی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۲۳۶) و علت نامگذاری آن، وجود مفهوم عزت پروردگار در ضمن آیه است.

۱۱۲-۱- عصمت: مائده/ ۶۷ (ریشه‌ری، ۱۴۲۵ق، ج ۳، ص ۲۳۰-۳۲۷) و علت نامگذاری آن، ذکر جمله‌ی «وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ» در آیه است.

۱۱۳-۱- عقود: مائده/ ۱ (حسینی شیرازی، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۱۶۶) و علت نامگذاری آن، وجود واژه‌ی «عُقُود» و نزول آیه در این خصوص است.

۱۱۴-۱- عُمره: بقره/ ۱۹۶ (مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۳، ص ۲۳) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «عُمره» در ابتدای آیه که بیانگر زیارت حج عمره است.

۱۱۵-۱- غدیر: مائده/ ۶۷ (سیستانی، ۱۴۲۹ق، ص ۱۲۴۶-۴۵۳۱) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در مکانی به نام غدیر خُم است (حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۲۵۲-۲۵۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۳، ص ۳۴۴).
۱۱۶-۱- غسل: مائده/ ۶ (زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۴، ص ۲۵۳) و علت نامگذاری آن، وجود قرائن دال بر لزوم غسل در آیه است.

۱۱۷-۱- غُض: نور/ ۳۰ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲۹، ص ۸۲-۸۳-۱۰۷؛ حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ق، ج ۵، ص ۲۴۳-۲۴۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص حفظ چشمها از نگاه به نامحرمان است.
۱۱۸-۱- غُض بصر: نور/ ۳۰ (همدانی، بیتا، ج ۲، ص ۵۰۰) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت: «يَغْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ» در آیه است.

۱۱۹-۱- غنائم: انفال/ ۴۱ (ابن جوزی، ۱۴۲۳ق، ج ۲، ص ۶۰۲؛ مکارم شیرازی، الامثل، ۱۴۲۱ق، ج ۵، ص ۴۳۹) و علت نامگذاری آن، شأن نزول آیه که در خصوص تقسیم غنائم جنگ بدر است.

۱۲۰-۱- غنیمت: انفال/ ۴۱ (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۵، ص ۱۱۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۴، ص ۳۷۷) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «غَنِمْتُمْ» در آیه است.

۱۲۱-۱- غیبت: حجرات/ ۱۲ (مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱۷، ص ۳۴۹) و علت نامگذاری آن، وجود جمله‌ی: «وَلَا يَغْتَبُ بَعْضُكُم بَعْضًا» و استناد به حرمت غیبت برادر مؤمن در آیه و نیز تأکید جدی بر اجتناب از آن است (مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۴۱۷؛ خوبی، مصباح الفقاهة، بیتا، ج ۱، ص ۳۱۸).

۱-۱۲۲- فاسق: حجرات/۶ (سایس، ۱۴۲۴ق، ص ۶۹۶) و علت نامگذاری آن، وجود کلمهی «فاسق» در آیه است.

۱-۱۲۳- فِیء: حشر/۷ (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۳۹۱؛ ابن جوزی، ۱۴۲۳ق، ج ۲، ص ۶۰۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمهی «أَفَاء» در ابتدای آیه به معنای رجوع و بازگشت که قائل به معنای فقهی فِیء است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۵۰).

۱-۱۲۴- قبله: بقره/۱۴۴ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۸۱، ص ۳۳؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۱۸۹) و علت نامگذاری آن، وجود واژهی «قبله» در آیه است.

۱-۱۲۵- قِتال: توبه/۵ (نحاس، ۱۴۰۸ق، ص ۷۵۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۴، ص ۱۱۷-۱۸۲-۳۶۹) و علت نامگذاری آن، دستور جنگ با مشرکین و در نتیجه، به قتل رساندن آنان، با آمدن واژهی «فَأَقْتُلُوا» در آیه است.

۱-۱۲۶- قتل: نساء/۹۲ (سایس، ۱۴۲۴ق، ص ۷۳۵) و علت نامگذاری آن، ذکر الفاظ «يَقْتُل» و «قَتَلَ» در آیه به معنای ازاله‌ی روح از بدن و از بین رفتن زندگی است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۵۵؛ مصطفوی، ۱۳۶۶ش، ج ۹، ص ۱۹۳).

۱-۱۲۷- قتل عمد: نساء/۹۳ (رومی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۲۷) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت: «وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعَمَدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا» در ابتدای آیه مبنی بر جواز کشتن انسان مرتکب قتل عمد است (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۴، ص ۱۰۷).

۱-۱۲۸- قذف: نور/۴ (فاضل هندی، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۱۶۵) و علت نامگذاری آن، وجود کلمهی «يَرْمُونَ» در ابتدای آیه که قائل به معنای فقهی قذف است.

۱-۱۲۹- قُرَبی: شوری/۲۳ (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۲۵۱) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «الْقُرَبی» در آیه است که از مصادیق بارز آن، اهل بیت (ع) (علی (ع)، فاطمه (س)، حسن (ع) و حسین (ع) و نه امام پس از امام حسین (ع)) هستند (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۴۳-۴۴).

۱-۱۳۰- قصاص: بقره/۱۷۸ (واحدی، ۱۴۱۱ق، ص ۱۵۶؛ رومی، ۱۴۰۷ق، ص ۶۰) و علت نامگذاری آن، وجود کلمهی «قصاص» در آیه، مبنی بر قتلی که پشت سر قتل دیگری قرار می‌گیرد، است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۷۲).

۱-۱۳۱- قصاص فی القتل: بقره/۱۷۸ (خالدی، ۱۴۲۸ق، ص ۴۳۳) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت «الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ» در آیه است.

۱-۱۳۲- کلاله: نساء/۱۷۶ (نحاس، ۱۴۰۸ق، ص ۴۸۴؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۳۴۶؛ ابوشهبه، ۱۴۲۳ق، ص ۱۲۱-۱۵۷) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «کلاله» در آیه که بیانگر حکم ارث کلاله‌ی خواهر و برادر و نیز پدر و مادر است (مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۶۵۲-۶۵۳).

۱-۱۳۳- لعان: نور/۶ (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۵، ص ۱۳۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص

حکم فقهی لعان است (ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ص ۹۱-۹۲).

۱-۱۳۴- مُباشره: بقره/۱۸۷ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۱۷، ص ۲۰۹) و علت نامگذاری آن، وجود واژگانی نظیر «رَفَتْ»، «بَاشِرُوهُنَّ» و «تُبَاشِرُوهُنَّ» در آیه که حاکی از جواز آمیزش با همسر در شب ماه رمضان و عدم جواز آن در حال روزه، است (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۹۴-۹۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۵۰۴؛ آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۴۶۱؛ مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۱۶۸؛ نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۱۶، ص ۲۲۱-۲۲۲).

۱-۱۳۵- مُباهله: آل عمران /۶۱ (ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۶۰) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه «نَبْتِهْلُ» در آیه و اشاره به واقعهی مباحلهی پیامبر (ص) با مسیحیان نجران است (زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۳۶۸-۳۶۹-۳۷۰).

۱-۱۳۶- مُتعه: نساء/۲۴ (ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۲۳۵؛ مجلسی، مرآة العقول، ۱۳۶۳ش، ج ۲۰، ص ۶۷) و علت نامگذاری آن، وجود اصل استمتاع به عنوان یک قاعدهی فقهی است که در متن آیه، ذکر شده است: «فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ».

۱-۱۳۷- مُحَادّه: مجادله/۲۲ (بحرانی، ۱۳۶۳ش، ج ۱۲، ص ۲۰۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «حَادٌّ» در آیه مبنی بر نهی از دوستی و مودت مؤمنان با کافران است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۹، ص ۵۵۶-۵۵۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۳۸۳).

۱-۱۳۸- مُحَاربه: مائده/۳۳ (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۳، ص ۵۰۳؛ راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۳۸۵) و علت نامگذاری آن، ذکر فعل «يُحَارِبُونَ» در آیه و بیان کیفر محارب با خدا و رسول (ص) است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۳، ص ۵۰۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۳، ص ۲۹۱).

۱-۱۳۹- مُداینه: بقره/۲۸۲ (غزالی طوسی، بیتا، ج ۴، ص ۱۴۷) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص مُداینه است.

۱-۱۴۰- مُحَرّمَات: نساء/۲۳ (مطعنی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۱۳) و علت نامگذاری آن، ذکر محارم انسان در آیه که شامل محارم نسبی، محارم سببی و محارم رضاعی است (قمی علی، ۱۳۶۳ش، ج ۱، ص ۱۳۵؛ مقدس اردبیلی، زبده البیان، بیتا، ج ۱، ص ۵۲۳).

۱-۱۴۱- مُحَصّنَات: نساء/۲۴ (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۴، ص ۲۱) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه «مُحَصّنَات» در ابتدای آیه است.

۱-۱۴۲- محو و اثبات: رعد/۳۹ (سبحانی، اضواء، ۱۴۲۱ق، ج ۶۰، ص ۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «يَمْحُوا» و «يُنْبِتُ» در آیه و بیان دگرگونیهای ناشی از تغییر شرایط بر اثر اراده و قدرت لا یزال الهی است.

۱-۱۴۳- محیض: بقره/۲۲۲ (راوندی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۹۰؛ آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۵۱۸؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۱۲۳؛ مزینی، ۱۴۲۷ق، ج ۱، ص ۱۳۰) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «مَحِيضٌ»

و تأکید مکرر آن در آیه، مبنی بر عدم نزدیکی مردان در حالت حیض زنان است.

۱-۱۴۴- مَرافِق: مائده/۶ (زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۴، ص ۲۳۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «مَرافِق» در آیه که به شستن دست‌ها تا آرنج در هنگام وضو اشاره دارد.

۱-۱۴۵- مساجد: جن/۱۸ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۶۶، ص ۵۱) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «الْمَسَاجِدُ» در آیه است.

۱-۱۴۶- مَسَح: مائده/۶ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۲، ص ۱۸۷؛ همدانی، بیتا، ج ۱، ص ۴۲۱-۴۳۸) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «اُمْسُخُوا» در آیه که قائل به مسح سر و مسح پاها تا مفصل (برآمدگی پشت پا) در هنگام وضو است.

۱-۱۴۷- مُلَاعِنَه: نور/۶ (ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۳، ص ۳۵۱؛ آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۹، ص ۳۰۵) و علت نامگذاری آن، لزوم قَسَم خوردن بالله از سوی دو طرف دعوی زنا در آیه است.

۱-۱۴۸- مَلَامَسَه: نساء/۴۳ (انصاری، الطهارة، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص ۱۵) و علت نامگذاری آن، ذکر کلمه‌ی «لَا مَسْتَم» در آیه مبنی بر تیمم کردن پس از آمیزش جنسی با زنان، در صورت نبود آب برای غسل است.

۱-۱۴۹- مَنَاجَات: مجادله/۱۲ (صافی، ۱۴۱۸ق، ج ۲۸، ص ۱۸۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «نَاجِئْتُمْ» در آیه و تأکید آیه بر جلوگیری از گفتگوهای غیر ضروری با پیامبر (ص) که به عنوان رهبر جامعه است (سبحانی، الایمان و الکفر، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۲۵۲).

۱-۱۵۰- مَوَارِث: نساء/۱۱ (فراء، ۱۴۰۱ق، ج ۱، ص ۱۱۰) و علت نامگذاری آن، ذکر احکام ارث در آیه است.

۱-۱۵۱- مَوَدَّت: شوری/۲۳ (فرات، ۱۴۱۰ق، ص ۳۸۸-۳۸۹-۳۹۰-۳۹۱-۳۹۲-۳۹۳؛ مجلسی، مرآة العقول، ۱۳۶۳ش، ج ۲۶، ص ۵۶۹-۵۷۲) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «الْمَوَدَّة» در آیه است.

۱-۱۵۲- مِیراث: نساء/۱۱ (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۲، ص ۲۷۸؛ ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۲۹۵) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص مقدار ارث هر یک از افراد خانواده است.

۱-۱۵۳- نَبَأ: حجرات/۶ (نمازی، بیتا، ج ۹، ص ۵۱۰-۵۸۵) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «نَبَأ» در آیه است.

۱-۱۵۴- نَجْوَى: مجادله/۱۲ (ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ش، ج ۲، ص ۳۰۰؛ خویی، البیان، ۱۳۹۵ق، ص ۲۵۶) و علت نامگذاری آن، وجود کلمه‌ی «نَجْوَاکُمْ» و نیز تشریح حکم نجوی در آیه است (سبحانی، الایمان و الکفر، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۲۵۲).

۱-۱۵۵- نَدَاء: جمعه/۹ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۱۵، ص ۴۴۰) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ فراخوانی «نَوْدَى» در ابتدای آیه به معنای اذان گفتن جهت رفتن به محل نماز جمعه و خواندن نماز جمعه است.

۱-۱۵۶- نسخ: بقره/۱۰۶ (ابن نورالدین، ۱۴۳۳ق، ج ۳، ص ۳۰۷) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «نَسَخَ» در آیه به معنای کشف از تمام شدن عمر حکمی از احکام و نزول آیه در خصوص نسخ احکام است (طوسی، التبیان، بیتا، ج ۱، ص ۳۹۳-۳۹۴-۳۹۵-۳۹۶؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۲۴۹-۲۵۰).

۱-۱۵۷- نَفَر: توبه/۱۲۲ (حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ق، ج ۱، ص ۷۵-۷۶) و علت نامگذاری آن، وجود واژه‌های «لَيَنْفَرُوا» و «نَفَرَ» در آیه است که مفهوم «نَفَرَ» را می‌رساند.

۱-۱۵۸- نفی باطل: فصلت/۴۱-۴۲ (سبحانی، المناهج التفسیریة، ۱۴۲۲ق، ج ۹، ص ۲) و علت نامگذاری آن، ذکر جمله‌ی «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ» در ابتدای آیه است که نفی باطل، نسبت به قرآن کریم را نشان می‌دهد.

۱-۱۵۹- نفی سبیل: نساء/۱۴۱ (نجفی، ۱۳۹۲ق، ج ۴، ص ۱۲۹؛ حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ق، ج ۱۰، ص ۳۱) و علت نامگذاری آن، بیان نفی هرگونه سلطه‌ی کافران بر مسلمانان و ذکر لفظ «لَنْ» در ابتدای جمله که نشان‌دهنده نفی است و نیز ذکر لفظ «سَبِيل» در انتهای آیه که به معنای راه می‌باشد؛ بدین ترتیب، دو واژه‌ی «لَنْ» و «سَبِيل» مفهوم «نفی سبیل» را در این آیه، بدست آورده‌اند.

۱-۱۶۰- نور: نور/۳۵ (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۴، ص ۱۵؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۸۴) و علت نامگذاری آن، ذکر لفظ «نور» در آیه و معرفی کردن خداوند به عنوان نور آسمانها و زمین است.

۱-۱۶۱- وجوب الصوم: بقره/۱۸۳ (مکارم شیرازی، الامثل، ۱۴۲۱ق، ج ۱۱، ص ۱۵۸) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص وجوب صیام، با استفاده از شواهد ظاهری آیه، مثل «كُتِبَ» است.

۱-۱۶۲- وصیت: بقره/۱۸۰ (نحاس، ۱۴۰۸ق، ص ۸۶) و علت نامگذاری آن، وجود واژه‌ی «الْوَصِيَّةُ» در آیه مبنی بر وصیت بخشی از مال برای پدر، مادر، فرزندان و بستگان به هنگام آشکار شدن نشانه‌های مرگ است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۱، ص ۴۸۲-۴۸۳؛ فخررازی، ۱۴۲۰ق، ج ۵، ص ۲۳۱).

۱-۱۶۳- وضو: مائده/۶ (صدوق، من لا يحضر، ۱۳۶۷ش، ج ۱، ص ۴۹؛ ابن عربی، احکام القرآن، ۱۴۲۴ق، ج ۲، ص ۷۶؛ مزینی، ۱۴۲۷ق، ج ۱، ص ۱۹۵-۱۹۶-۴۶۶-۴۶۷-۴۷۰) و علت نامگذاری آن، وجود عبارت: «إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ» در صدر آیه است که نحوه‌ی وضو گرفتن را توضیح می‌دهد.

۱-۱۶۴- وَطِي: نساء/۲۳ (بحرانی، ۱۳۶۳ش، ج ۳۴، ص ۵۱) و علت نامگذاری آن، وجود قرائن ظاهری در آیه، دال بر مفهوم اصل «وَطِي» است بیانکه لفظ «وَطِي»، در آیه آمده باشد.

۱-۱۶۵- وقت: اسراء/۷۸ (مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص ۲۶۴) و علت نامگذاری آن، نزول آیه در خصوص نماز خواندن در اوقات مختلف شبانروز که از «دَلُوكِ الشَّمْسِ» که وقت نماز

ظهر است، آغاز و با «غسق الیل» که وقت نماز عشاء است و نیز پس از آن، یعنی «قرآن الفجر» که وقت نماز صبح است، به پایان میرسد (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۶، ص ۶۶۹-۶۷۰؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۳، ص ۱۷۴-۱۷۵).

۱-۱۶۶- ولایت: مائده/۵۵ (ابن شعبه، ۱۳۸۲ ش، ج ۹۸، ص ۱۲؛ مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ ق، ج ۲۵، ص ۲۳۱) و علت نامگذاری آن، وجود واژه‌ی «وَلِیِّ» در ابتدای آیه و نزول آیه در شأن علی (ع) است (حسکانی، ۱۴۱۱ ق، ج ۱، ص ۲۰۹-۲۳۹).

۲- آیات اسم دار بر حسب تعداد اسم

در اینجا بناست که آیات اسم دار، به ترتیب بیشترین اسم، ذکر شود؛ سپس، موارد هر یک از دسته‌ها به همراه اسامیشان در ذیل هر دسته آورده شود:

۱-۲- شش اسمی که فقط یک آیه است، چنین است و آن: مائده/۶، بوده و اسامی آن عبارتند از: غسل، وضو، طهارت، جُنُب، مَسْح و مَرَافِق.

۲-۲- پنج اسمی که موارد آن، دو آیه‌ی ذیل است: ۱- نساء/۲۴ که عبارتند از: اباحه، مُتَّعَه، استمتاع، تَمَتُّع، مُحْصَنَات. ۲- نور/۲ که عبارتند از: جَلْد، زَنَا، حَدَّ، حَدَّ زَنَا، حدود.

۳-۲- چهار اسمی که موارد آن، سه آیه‌ی ذیل است: ۱- نساء/۲۳ که عبارتند از: تحریم، محرّمات، حلائل، وَطْئ. ۲- نساء/۴۳ که عبارتند از: سُكَّارِی، مَلَامَسَه، تِیْمَم، صَعِید. ۳- بقره/۲۸۲ که عبارتند از: دَیْن، مُدَایْنَه، تَدَایْن، اِشْهَاد.

۴-۲- سه اسمی که موارد این نوع، ۱۳ مورد است؛ ذیلاً به ۵ مورد آن اشاره می‌شود: ۱- بقره/۱۸۳ که عبارتند از: صوم، صیام، وجوب الصوم. ۲- نساء/۲۹ که عبارتند از: تجارت، تراضی، اَكْلِ بِالْبَاطِل. ۳- انفال/۴۱ که عبارتند از: خُمُس، غنیمت، غنائم. ۴- نساء/۱۷۶ که عبارتند از: استفتاء، صَیْف، کَالَاه. ۵- نساء/۱۱ که عبارتند از: میراث، ارث، مواریث.

۴-۲- دو اسمی که موارد این نوع، ۱۸ مورد است؛ ذیلاً به ۵ مورد آن اشاره می‌شود: ۱- نساء/۱۲ که عبارتند از: توارث زوجین و ارث زوجه. ۲- مائده/۳۸ که عبارتند از: سرقت و حدّ سرقت. ۳- نور/۴ که عبارتند از: قذف و حدّ قذف. ۴- نور/۶ که عبارتند از: لعان و ملاعنه. ۵- جمعه/۹ که عبارتند از: جمعه و نداء.

۵-۲- تک اسمی که موارد این نوع، ۶۴ مورد است که ذیلاً به ۸ مورد آن اشاره می‌شود: ۱- مائده/۵۵: آیه‌ی ولایت، ۲- یونس/۳۶: آیه‌ی ظَن، ۳- احزاب/۴۰: آیه‌ی خاتمیّت، ۴- مائده/۳۳: آیه‌ی مُحَارِبَه، ۵- فتح/۱۸: آیه‌ی رضوان، ۶- مائده/۹۵: آیه‌ی صَید، ۷- انفال/۶۱: آیه‌ی سَلَم، ۸- مائده/۵: آیه‌ی حَبَط.

۳- اسامی آیات بر حسب نوع علمی و علت آن

در اینجا به ذکر نوع اسامی آیات، بر حسب فقهی، کلامی، تفسیری، اخلاقی و تاریخی پرداخته

می‌شود؛ سپس موارد هر دسته و علت هر یک از موارد، ذیل هر اسم بیان می‌شود:

۳-۱-۱- فقهی

۳-۱-۱- سرقت: مائده/۳۸: از آنجا که این آیه در باب حکم سرقت بحث میکند و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی به شمار می‌آید (سبحانی، المناهج التفسیریة، ۱۴۲۲ق، ج ۷، ص ۸).

۳-۱-۲- غسل: مائده/۶: از آنجا که این آیه درباره‌ی غسل بحث میکند و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی است (زرکشی، ۱۳۷۶ق، ج ۴، ص ۲۵۳).

۳-۱-۳- تحریم: نساء/۲۳: از آنجا که این آیه، در خصوص حرمت نکاح با محارم بحث کرده و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی است (ابن شعبه، ۱۳۸۲ش، ج ۹۸، ص ۱۳؛ جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۳، ص ۵۶؛ سیوطی، الاکلیل، ۱۴۰۱ق، ص ۸۶).

۳-۱-۴- توارث زوجین: نساء/۱۲: از آنجا که این آیه در خصوص احکام ارث زن و شوهر بحث میکند و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی است (شهید ثانی، الروضة البهیة، بیتا، ج ۱۸۱، ص ۱۳).

۳-۱-۵- لعان: نور/۶: از آنجا که این آیه به قاعده‌ی فقهی «لعان» اشاره کرده و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی است (جصاص، ۱۴۰۵ق، ج ۵، ص ۱۳۵).

۳-۱-۶- سعی: بقره/۱۵۸: از آنجا که این آیه در خصوص یکی از اعمال حج بحث کرده است و این اسم نیز از اصطلاحات فقهی به شمار می‌رود (رشید رضا، ۱۴۱۲ق، ج ۱۰، ص ۴۸۶).

۳-۲- کلامی

۳-۲-۱- ولایت: مائده/۵۵: از آنجا که این آیه به مسئله‌ی امامت اشاره دارد و این اسم نیز تبیین کننده‌ی معنای امامت است (ابن شعبه، ۱۳۸۲ش، ج ۹۸، ص ۱۲؛ مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۲۵، ص ۲۳۱).

۳-۲-۲- مَوَدَّتْ: شوری/۲۳: از آنجا که این آیه به محبت و دوستی اهل بیت(ع) اشاره دارد و این اسم نیز از مباحث کلامی است (فرات، ۱۴۱۰ق، ص ۳۸۸-۳۸۹-۳۹۰-۳۹۱-۳۹۲-۳۹۳؛ مجلسی، مرآة العقول، ۱۳۶۳ش، ج ۲۶، ص ۵۶۹-۵۷۲).

۳-۲-۳- قُرْبَى: شوری/۲۳: از آنجا که این آیه به مصداق بارز «قربی» یعنی اهل بیت(ع) اشاره دارد و این اسم نیز از مباحث کلامی است (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۲۵۱).

۳-۲-۴- ذَرَّ: اعراف/۱۷۲: از آنجا که این آیه به عهد گرفتن خداوند از انسان در عالم ذر اشاره دارد و این اسم نیز از جمله مباحث کلامی است (طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۱۸۲؛ سیستانی، ۱۴۲۹ق، ص ۵۲۶).

۳-۲-۵- صادقین: توبه/۱۱۹: از آنجا که این آیه، طبق روایات به مسئله‌ی امامت اشاره دارد و این اسم نیز به تبیین مصداقیّت این مسئله‌ی کلامی پرداخته است (حسینی میلانی، ۱۴۲۸ق، ج ۴۲، ص ۴).

۳-۲-۶- مَبَاهِلَه: آل عمران/۶۱: از آنجا که این آیه به نقش مؤثر اهل بیت پیامبر(ص) به ویژه

علی(ع) در جریان مباحثه اشاره دارد و این اسم نیز به این مطلب کلامی پرداخته است (ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ ش، ج ۲، ص ۶۰).

۳-۳- تفسیری

۳-۳-۱- بِر: بقره/۱۷۷: از آنجا که این آیه به شرح و توضیح «بِر» پرداخته است و این اسم نیز بر این موضوع تأکید دارد (شرف الدین، ۱۴۲۰ ق، ج ۱، ص ۴۵-۴۶).

۳-۳-۲- عَرَضُ الْأَمَانَةِ: احزاب/۷۲: از آنجا که این آیه، در حول تبیین و تفسیر «امانت» بحث میکند و این اسم نیز به این مسئله اشاره دارد (مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ ق، ج ۹، ص ۴۷۹؛ حسینی میلانی، ۱۴۲۸ ق، ج ۲، ص ۲).

۳-۳-۳- صَدِيقُونَ: حدید/۱۹: از آنجا که این آیه در حول تشریح و تفسیر «صدیقون» بحث میکند و این اسم نیز به این مسئله تأکید میکند (حسینی میلانی، ۱۴۲۸ ق، ج ۲، ص ۴).

۳-۳-۴- نَور: نور/۳۵: از آنجا که این آیه به تفسیر و توضیح «نور» پرداخته است و این اسم نیز بیانگر این مطلب است (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ ق، ج ۴، ص ۱۵؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ ق، ج ۸، ص ۸۴).

۳-۳-۵- استواء: طه/۵: از آنجا که این آیه، به شرح و تفسیر استیلا و قدرت خداوند، میپردازد و این اسم نیز بر این مطلب اشاره دارد (ابن عربی، قانون التاویل، ۱۴۰۶ ق، ص ۳۵۸؛ آل غازی، ۱۳۸۲ ق، ج ۲، ص ۱۹۳).

۳-۳-۶- اسراء: اسراء/۱: از آنجا که این آیه در حول تفسیر و توضیح مسئلهی معراج پیامبر(ص) بحث میکند و این اسم نیز بر این مطلب اشاره میکند (علامه حلی، ۱۴۱۲ ق، ج ۱، ص ۶۹).

۳-۴- اخلاقی

۳-۴-۱- صُلح: حجرات/۹: از آنجا که این آیه، به یکی از مسائل اخلاقی مبنی بر مصالحه و آشتی میان دو طرف نزاع دستور میدهد و این اسم نیز بر این مسئله تأکید دارد (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۹، ص ۱۹۹؛ عاملی، الصحيح، ۱۴۲۵ ق، ج ۵، ص ۴-۵).

۳-۴-۲- غَضّ: نور/۳۰: از آنجا که این آیه به لزوم نگهداری چشمها از نگاه نامحرم اشاره دارد و این اسم نیز بیانگر این نکتهی اخلاقی است (نجفی، ۱۳۹۲ ق، ج ۲۹، ص ۸۲-۸۳-۱۰۷؛ حکیم محسن، مستمسک، ۱۳۹۱ ق، ج ۵، ص ۲۴۳-۲۴۵).

۳-۴-۳- غَضّ بصر: نور/۳۰: از آنجا که این آیه به مبحث اخلاقی اشاره میکند و این اسم نیز از مباحث اخلاقی است (همدانی، بیتا، ج ۲، ص ۵۰۰).

۳-۴-۴- نَبَأُ: حجرات/۶: از آنجا که این آیه، به خبر شخص فاسق اشاره دارد و این اسم نیز بیانگر مسئلهی اخلاقی است (نمازی، بیتا، ج ۹، ص ۵۱۰-۵۸۵).

۳-۴-۵- فاسق: حجرات/۶: از آنجا که این آیه، امر به تحقیق و تفحص در مورد خبر شخص

فاسق میکند و این اسم نیز به نکته‌های اخلاقی اشاره دارد (سایس، ۱۴۲۴ق، ص ۶۹۶).

۳-۴-۶- تحیت: نساء/۸۶: از آنجا که این آیه، به مسئله‌های اخلاقی اشاره دارد و این اسم نیز بر این مطلب تأکید میکند (قمی علی، ۱۳۶۳ش، ج ۱، ص ۵۱؛ فاضل مقداد، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۱۵۵؛ مقدس اردبیلی، مجمع الفائدة، ۱۴۰۳ق، ج ۱۴، ص ۵۹؛ فیض کاشانی، التحفه السنیه، ۱۳۵۳ق، ج ۳، ص ۳۶).

۳-۵- تاریخی

۳-۵-۱- رضوان: فتح/۱۸: از آنجا که این آیه به واقعه‌ی بیعت رضوان در سال ششم هجری اشاره دارد و این اسم نیز به این جریان تاریخی پرداخته است (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۹، ص ۱۷۷-۱۷۸-۱۷۹؛ مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۲۰، ص ۳۵۴؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۳۷-۴۱).

۳-۵-۲- تألیف: آل عمران/۱۰۳: از آنجا که این آیه در رابطه با همبستگی قبایل اوس و خزرج پس از جنگ‌های طولانی دوره‌ی جاهلی بحث میکند و این اسم نیز به این جریان تاریخی اشاره دارد (واحدی، ۱۴۱۱ق، ص ۷۸؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۸۰۶؛ ابن اثیر، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۱۴۸-۱۴۹).

۳-۵-۳- قبله: بقره/۱۴۴: از آنجا که این آیه، به قبله‌ی جدید اشاره دارد و این اسم نیز از مباحث تاریخی است (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۸۱، ص ۳۳؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۱۸۹).

۳-۵-۴- تغییر قبله: بقره/۱۴۴: از آنجا که این آیه به رخداد تغییر قبله اشاره میکند و این اسم نیز از جمله مباحث تاریخی است (طبری، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۱۳؛ ابو الفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۲۰۸؛ حکیم محمدباقر، ۱۴۲۵ق، ج ۲، ص ۲۲۰).

۳-۵-۵- تحویل قبله: بقره/۱۴۴: از آنجا که این آیه بر تحویل قبله از بیت المقدس به کعبه تأکید دارد و این اسم نیز بیانگر این مطلب تاریخی است (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۸۱، ص ۴۷؛ سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴ق، ج ۱، ص ۸۱؛ آل غازی، ۱۳۸۲ق، ج ۵، ص ۹۵؛ طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۱۹۱).

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالبی که در این مقاله بیان شد نتایج ذیل استنباط می‌شود:

- ۱- در علل نامگذاری اسامی آیات قرآنی، مبنای لفظ و معناست.
- ۲- غلبه‌ی ویژگی اجتهادی بودن اسامی آیات، نسبت به ویژگی توقیفی بودن آنها، ملموس و روشن است.
- ۳- بیشتر اسامی آیات قرآن، در نزد قدما و متأخرین استعمال شده است و تعداد کمی از اسامی آیات، از قول پیامبر(ص)، ائمه(ع) و نیز صحابه و تابعین بیان شده است.
- ۴- موضوعیت آیه در نامگذاری به فلان اسم، نقش مؤثری دارد.
- ۵- نوع نامگذاری اسامی آیات بستگی به مضمون و محتوای آیه دارد.

- ۶- برخی از آیات قرآن، دارای یک اسم، برخی از آنها دارای دو اسم و برخی بیش از دو اسم دارند.
- ۷- برخی از اسامی آیات، شباهت لفظی و معنایی دارند.
- ۸- کلّ اسامی آیات قرآن، ۱۶۶ اسم می‌باشد.
- ۹- کلّ آیات اسم دار، ۱۰۱ آیه می‌باشد.

خردنامه قرآن و حدیث

دوفصلنامه علمی - تخصصی

منابع و مأخذ

- * قرآن کریم.
- ۱- ابن اثیر، علی بن محمد، اسد الغابة فی معرفة الصحابة، تحقیق علی محمد معوض - عادل احمد الموجود، چاپ اول، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۵ق.
 - ۲- ابن ادریس حلی، محمد بن احمد، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، چاپ دوم، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۰ق.
 - ۳- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، نواسخ القرآن، تحقیق محمد اشرف علی الملباری، چاپ دوم، مدینه منوره، عمادة البحث العلمی بالجامعة الإسلامية، ۱۴۲۳ق.
 - ۴- ابن حزم اندلسی، علی بن احمد، الناسخ و المنسوخ فی القرآن الکریم، تحقیق عبدالغفار سلیمان البنداری، چاپ اول، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۶ق.
 - ۵- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، مترجم صادق حسن زاده، قم، آل علی (ع)، ۱۳۸۲ش.
 - ۶- ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مشابه القرآن، بیجا، انتشارات بیدار، ۱۳۲۸ش.
 - ۷- ابن عربی، محمد بن عبدالله، احکام القرآن، تحقیق محمد عبدالقادر عطا، چاپ سوم، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۴ق.
 - ۸- قانون التاویل، تحقیق محمد سلیمانی، چاپ اول، جدہ-بیروت، دار القبلة للثقافة الاسلامیة- مؤسسه علوم القرآن، ۱۴۰۶ق.
 - ۹- ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، تحقیق عبدالسلام محمد هارون، بیجا، دار الفکر، ۱۳۹۹ق.
 - ۱۰- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ق.
 - ۱۱- ابن نورالدین، محمد بن علی، تیسیر البیان لاحکام القرآن، تحقیق عبدالمعین الحرش، چاپ اول، سوریه، دار النوادر، ۱۴۳۳ق.
 - ۱۲- ابو الفتوح رازی، حسین بن علی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، تحقیق محمد جعفر یاحقی - محمد مهدی ناصح، چاپ اول، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۰۸ق.
 - ۱۳- ابوشامه، عبدالرحمن بن اسماعیل، المرشد الوجیز الی علوم تتعلق بالکتاب العزیز، تحقیق طیار آلتی قولاج، بیروت، دار صادر، ۱۳۹۵ق.
 - ۱۴- ابوشهبه، محمد بن محمد، المدخل لدراسة القرآن الکریم، چاپ دوم، قاهره، مکتبه السنه، ۱۴۲۳ق.
 - ۱۵- انصاری، مرتضی، الطهارة، تحقیق لجنة التحقیق، چاپ اول، قم، مؤسسه الهادی، ۱۴۱۵ق.
 - ۱۶- النکاح، چاپ اول، قم، باقری، ۱۴۱۵ق.
 - ۱۷- منهاج الفقاهة، حاشیه نویس محمدصادق روحانی، قم، انوار الهدی، ۱۴۲۹ق.
 - ۱۸- آل غازی، عبدالقادر بن ملا حویش، بیان المعانی، چاپ اول، دمشق، مطبعة الترقی، ۱۳۸۲ق.
 - ۱۹- آلوسی، محمود، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، تحقیق علی عبدالباری عطیة، چاپ اول، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۵ق.
 - ۲۰- بحرانی، یوسف بن احمد، الحدائق الناضرة فی احکام العترة الطاهرة، تحقیق علی آخوندی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۳۶۳ش.
 - ۲۱- بقاعی، ابراهیم بن عمر، مصاعد النظر للاشراف علی مقاصد السور، چاپ اول، ریاض، مکتبه المعارف، ۱۴۰۸ق.
 - ۲۲- بیضاوی، عبدالله بن عمر، انوار التنزیل و اسرار التاویل، تحقیق محمد عبدالرحمن المرعشلی، چاپ اول، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق.
 - ۲۳- بیهقی، ابوبکر، احکام القرآن للشافعی، حاشیه نویس عبدالغنی عبدالخالق، چاپ دوم، قاهره، مکتبه الخانجی، ۱۴۱۴ق.
 - ۲۴- ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، تحقیق احمد محمد شاکر، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بیتا.
 - ۲۵- جصاص، احمد بن علی، احکام القرآن، تحقیق محمدصادق قمحاوی، چاپ اول، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۵ق.
 - ۲۶- حسکانی، عبدالله بن احمد، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، تحقیق محمدباقر محمودی، چاپ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۱۱ق.
 - ۲۷- حسینی شیرازی، محمد، من فقه الزهراء (س)، تحقیق موسسه المجتبی للتحقیق و النشر، چاپ دوم، بیروت، موسسه المجتبی للتحقیق و النشر، ۱۴۲۱ق.
 - ۲۸- حسینی طهرانی، محمدحسین، معرفة الامام (ع)، بیجا، مکتبه العقائد الاسلامیة، بیتا.
 - ۲۹- حسینی میلانی، علی، تشیید المراجعات، قم، الحقائق، ۱۴۲۸ق.
 - ۳۰- حکیم، محسن، حقائق الاصول، قم، مکتبه بصیرتی، ۱۳۷۲ق.
 - ۳۱- مستمسک العروة الوثقی، چاپ چهارم، نجف اشرف، مطبعة الآداب، ۱۳۹۱ق.
 - ۳۲- حکیم، محمدباقر، دُور اهل البيت فی بناء الجماعة الصالحة، چاپ دوم، بیجا، المجمع العالمی لاهل البيت (ع)، ۱۴۲۵ق.
 - ۳۳- حلی، ابوالصلاح، الکافی، اصفهان، الهیئة التاسیسیه لمکتبه الامام امیرالمؤمنین (ع)، ۱۴۰۳ق.
 - ۳۴- حنفی رازی، محمد بن ابی بکر، نمودج جلیل فی أسئلة و اجوبه عن غرائب آی التنزیل، تحقیق عبدالرحمن بن ابراهیم المطرودی، چاپ اول، ریاض، دار عام الکتب المملکة العربیة السعودیة، ۱۴۱۳ق.
 - ۳۵- خالدی، صلاح عبدالفتاح، القرآن و نقض مطاعن الرهبان، چاپ اول، دمشق، دارالقلم، ۱۴۲۸ق.
 - ۳۶- خراسانی، علی، دائرة المعارف قرآن کریم، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعہ مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۸۷ش.
 - ۳۷- خویی، ابوالقاسم، البیان فی تفسیر القرآن، چاپ چهارم، بیروت، دار الزهراء للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۳۹۵ق.

خردنامه قرآن و حدیث

دوفصلنامه علمی - تخصصی

منابع و مأخذ

- ۳۸- مصباح الفقاهه، مصحح محمد علی توحیدی، چاپ اول، قم، مکتبه الداوری، بی‌تا.
- ۳۹- دمشق حنبلی، محمد بن احمد، تعلیق علی العلال لابن ابی حاتم، تحقیق سامی بن محمد بن جاد الله، چاپ اول، ریاض، اضواء السلف، ۱۴۲۳ق.
- ۴۰- رازی نجفی اصفهانی، محمد تقی، هدایه المسترشدين فی شرح اصول معالم الدين، چاپ سوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۹۳ش.
- ۴۱- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان الداودی، چاپ اول، دمشق-بیروت، دار القلم-دار الشامیه، ۱۴۱۲ق.
- ۴۲- راوندی، قطب الدین، فقه القرآن، تحقیق سید احمد حسینی، چاپ دوم، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ق.
- ۴۳- روحانی، محمد صادق، المرتقی الی الفقه الارقی، چاپ اول، بیروت، دار الجلی، ۱۴۲۰ق.
- ۴۴- رومی، فهد بن عبدالرحمن، اتجاهات التفسیر فی القرن الرابع عشر، چاپ اول، عربستان سعودی، رئاسه ادارات البحوث العلمیه و الافتاء و الدعوه و الارشاد، ۱۴۰۷ق.
- ۴۵- ریشه‌ری، محمد، موسوعه الإمام علی بن أبی طالب علیه السلام فی الكتاب و السنه و التاريخ، تحقیق مرکز بحوث دار الحدیث، چاپ دوم، قم، دار الحدیث للطباعه و النشر، ۱۴۲۵ق.
- ۴۶- زرکشی، بدرالدین، البرهان فی علوم القرآن، تحقیق محمد ابو الفضل ابراهیم، چاپ اول، بیروت، دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۷۶ق.
- ۴۷- زمخشری، محمود، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، چاپ سوم، بیروت، دار الکتب العربیه، ۱۴۰۷ق.
- ۴۸- زین الدین، محمدامین، کلمه التقوی، چاپ اول، قم، موسسه اسماعیلیان، ۱۴۱۳ق.
- ۴۹- سائیس، محمد علی، تفسیر آیات الاحکام، تحقیق ناجی سویدان، بیجا، المکتبه العصریه للطباعه و النشر، ۱۴۲۴ق.
- ۵۰- سبحانی، جعفر، مفاهیم القرآن، قم، مؤسسه الامام صادق(ع)، ۱۴۲۱ق.
- ۵۱- اضواء علی عقائد الشیعہ الامامیه، چاپ اول، تهران، نشر شعر، ۱۴۲۱ق.
- ۵۲- الایمان و الکفر فی الكتاب و السنه، قم، موسسه الامام صادق(ع)، ۱۴۱۶ق.
- ۵۳- المناهج التفسیریة فی علوم القرآن، چاپ دوم، قم، مؤسسه الامام صادق(ع)، ۱۴۲۲ق.
- ۵۴- بحوث فی الملل و النحل، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، بی‌تا.
- ۵۵- سخاوی، علی بن محمد، جمال القراء و کمال الافراء، تحقیق عبدالحق عبدالدائم سیف القاضی، چاپ اول، بیروت، موسسه الکتب الثقافیه، ۱۴۱۹ق.
- ۵۶- سیستانی، علی، الأسئلة العقائدیة، چاپ اول، قم، مرکز ابحاث العقائدیة، ۱۴۲۹ق.
- ۵۷- سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، تحقیق محمد ابو الفضل ابراهیم، مصر، الهیئه المصریه العامه للکتاب، ۱۳۹۴ق.
- ۵۸- الاکلیل فی استنباط التنزیل، تحقیق سیف الدین عبدالقادر الکاتب، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۱ق.
- ۵۹- شرف الدین، جعفر، الموسوعه القرآنیة خصائص السور، تحقیق عبدالعزیز بن عثمان التویجزی، چاپ اول، بیروت، دار التقرب بین المذاهب الاسلامیه، ۱۴۲۰ق.
- ۶۰- شهید ثانی، زین الدین بن علی، الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه، بیروت، دار العالم الاسلامی، بی‌تا.
- ۶۱- مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، تحقیق مؤسسه المعارف الاسلامیه، چاپ اول، قم، بنیاد معارف اسلامی، ۱۴۱۳ق.
- ۶۲- صالح، صبحی، مباحث فی علوم القرآن، چاپ بیست و چهارم، بیجا، دار العلم للملایین، ۱۴۲۲ق.
- ۶۳- صدوق، محمد بن علی، الاعتقادات، تحقیق علی میر شریفی - عبدالسید عصام، قم، کنگره شیخ مفید، بی‌تا.
- ۶۴- من لا یحضره الفقیه، مترجم علی اکبر غفاری - محمد جواد غفاری - صدر الدین بلاغی، تهران، نشر صدوق، ۱۳۶۷ش.
- ۶۵- طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ق.
- ۶۶- سنن النبی الاکرم(ص)، تحقیق محمد هادی فقهی، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۶ق.
- ۶۷- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تحقیق محمد جواد بلاغی، چاپ سوم، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش.
- ۶۸- طبری، محمد بن جریر، جامع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۱۲ق.
- ۶۹- طوسی، محمد بن حسن، الامالی، قم، انتشارات دار الثقافه، ۱۴۱۴ق.
- ۷۰- التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق احمد قصیر عاملی، چاپ اول، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی‌تا.
- ۷۱- طیار، مساعد بن سلیمان، المحرر فی علوم القرآن، چاپ دوم، جده، مرکز الدراسات و المعلومات القرآنیه بمعهد الامام الشاطبی، ۱۴۲۹ق.
- ۷۲- عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الاعظم(ص)، چاپ پنجم، بیجا، المرکز الاسلامی للدراسات، ۱۴۲۵ق.
- ۷۳- زواج المتعه، بیروت، المرکز الاسلامی للدراسات، ۱۴۲۳ق.
- ۷۴- علامه حلی، حسن بن یوسف، مختلف الشیعہ فی احکام الشریعه، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۲ق.
- ۷۵- علی رضا، محمد رشید، تفسیر القرآن الحکیم، مصر، الهیئه المصریه العامه للکتاب، ۱۴۱۲ق.
- ۷۶- عیاشی، محمد بن مسعود، التفسیر، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، چاپ اول، تهران، بی‌تا، ۱۳۸۰ق.

خردنامه قرآن و حدیث

دوفصلنامه علمی - تخصصی

منابع و مأخذ

- ۷۷- غزالی طوسی، محمد بن محمد، احیاء علوم الدین، بیروت، دارالمعرفه، بیتا.
- ۷۸- فاضل مقداد، کنز العرفان فی فقه القرآن، تحقیق سید محمد قاضی، چاپ اول، تهران، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۴۱۹ق.
- ۷۹- فاضل هندی، محمد بن حسن، کشف اللثام، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ق.
- ۸۰- فخر رازی، محمد بن عمر، مفاتیح الغیب، چاپ سوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ق.
- ۸۱- فراء، یحیی بن زیاد، معانی القرآن، تحقیق احمد یوسف نجاتی - محمد علی نجار - عبدالفتاح اسماعیل شلب، چاپ اول، مصر، دار المصریه للتالیف و الترجمة، ۱۴۰۱ق.
- ۸۲- فرات، ابن ابراهیم، التفسیر، تحقیق محمد کاظم محمودی، چاپ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۱۰ق.
- ۸۳- فضل الله، محمد حسین، تفسیر من وحی القرآن، چاپ دوم، بیروت، دار الملائک للطباعة و النشر، ۱۴۱۹ق.
- ۸۴- فیض کاشانی، محسن، التحفه السنیه فی شرح النخبه المحسنیه، مصحح سید عبدالله بن نعمت الله جزایری، مشهد، کتابخانه آستان قدس رضوی، ۱۳۵۳ق.
- ۸۵- _____، تفسیر الصافی، تحقیق حسین اعلمی، چاپ دوم، تهران، انتشارات الصدر، ۱۴۱۵ق.
- ۸۶- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، تحقیق طیب موسوی جزایری، چاپ سوم، قم، دار الکتب، ۱۳۶۳ش.
- ۸۷- قمی، عباس، مفاتیح الجنان، مترجم حسین انصاریان، قم، دار العرفان، ۱۳۸۸ش.
- ۸۸- کوفی، محمد بن سلیمان، مناقب امیرالمومنین (ع)، تحقیق محمد باقر محمودی، چاپ اول، قم، مجمع احیاء الثقافه الاسلامیه، ۱۴۱۲ق.
- ۸۹- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق.
- ۹۰- _____، مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول، تحقیق هاشم رسولی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ش.
- ۹۱- محاسبی، حارث بن اسد، فهم القرآن و معانیه، تحقیق حسین القوتلی، چاپ دوم، بیروت، دار الفکر - دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۸ق.
- ۹۲- مزینی، خالد بن سلیمان، المحرر فی اسباب نزول القرآن، چاپ اول، عربستان سعودی، دار ابن جوزی، ۱۴۲۷ق.
- ۹۳- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ اول، تهران، وزارت ارشاد ملی اداره کل تبلیغات و انتشارات، ۱۳۶۶ش.
- ۹۴- مطعنی، عبدالعظیم، خصائص التعبير القرآنی و سماته البلاغیه، چاپ اول، بیجا، مکتبه وهبه، ۱۴۱۳ق.
- ۹۵- مقدس اردبیلی، احمد بن محمد، زبده البیان فی احکام القرآن، تحقیق محمد باقر بهودی، تهران، مکتبه المرتضویه، بیتا.
- ۹۶- _____، مجمع الفائده و البرهان فی شرح ارشاد الازهان، مصحح مجتبی عراقی - حسین یزدی - علی پناه اشتهاردی، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳ق.
- ۹۷- مکارم شیرازی، ناصر، الامثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، چاپ اول، قم، مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۱ق.
- ۹۸- _____، انوار الفقاهه، قم، مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، بیتا.
- ۹۹- مؤید بالله، احمد بن حسین، شرح التجرید فی فقه الزیدیه، دمشق، مکتب عنبر، ۱۳۶۴ش.
- ۱۰۰- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، تحقیق عباس قوچانی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۲ق.
- ۱۰۱- نحاس، احمد بن محمد، الناسخ و المنسوخ، تحقیق محمد عبدالسلام محمد، چاپ اول، کویت، مکتبه الفلاح، ۱۴۰۸ق.
- ۱۰۲- نمازی، علی، مستدرک سفینه البحار، چاپ سوم، قم، مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، بیتا.
- ۱۰۳- واحدی نیشابوری، علی بن احمد، اسباب نزول القرآن، تحقیق کمال بسیونی زغلول، چاپ اول، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۱ق.
- ۱۰۴- همدانی، رضا، مصباح الفقیه، بیجا، منشورات مکتبه الصدر، بیتا.
- ۱۰۵- یزدی، محمد کاظم، تکمله العروه الوثقی، قم، مکتبه الداوری، بیتا.